

УДК 631.16

Литвинов А.І.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку та аудитуХарківського національного технічного університету
сільськогосподарства імені Петра Василенка

КРЕДИТУВАННЯ ТА ПРИБУТКОВІСТЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

LENDING AND PROFITABILITY OF THE AGRICULTURAL ENTERPRISES

АНОТАЦІЯ

Розглянуто комплекс проблем, пов'язаних із залученням кредитних ресурсів для фінансування заходів, пов'язаних із забезпеченням безперервного функціонування сільськогосподарських підприємств у довгостроковому плані. Здійснено порівняльний аналіз загального рівня кредитних ставок, їхньої величини для сільськогосподарських позичальників та рентабельності останніх. Проведено аналіз динаміки обсягів кредитів та депозитів, зайнятих у сільському господарстві суб'єктів. Зазначено, що по відношенню до сільськогосподарських позичальників широкого поширення серед кредиторів набуває політика мінімізації ризику.

Ключові слова: сільське господарство, економіка, аналіз, підприємство, кредитування, ставки, розвиток.

АННОТАЦИЯ

Рассмотрен комплекс проблем, связанных с привлечением кредитных ресурсов для финансирования мероприятий, связанных с обеспечением бесперебойного функционирования сельскохозяйственных предприятий в долгосрочном плане. Произведен сравнительный анализ общего уровня кредитных ставок, их величины для сельскохозяйственных производителей и рентабельности последних. Осуществлен анализ динамики объемов кредитов и депозитов, занятых в сельском хозяйстве субъектов. Отмечено, что по отношению к сельскохозяйственным заемщикам в последнее время широкое распространение получает политика минимизации риска.

Ключевые слова: сельское хозяйство, экономика, анализ, предприятие, кредитование, ставки, развитие.

ANNOTATION

The complex of problems dealing with the drawing loans for financing actions aimed at securing the smooth operation of agricultural enterprises in the long run has been reviewed. Comparative analysis of the common level of credit rates and their level for the agricultural borrowers was conducted. Agricultural sector borrowers profitability of operation was also taken into the account. Analysis of the dynamic of volumes of loans and deposits for agricultural entities was also performed. It was observed that the policy of risk minimization becomes widespread in relation to agricultural sector borrowers.

Keywords: agriculture, economics, analysis, enterprise, credit, rates, development.

Постановка проблеми. Однією із характерних особливостей сільськогосподарської галузі є тривалі розриви у часі здійснення витрат та отримання доходів, на формування яких вони були спрямовані. Традиційним та широко розповсюдженим засобом покриття таких розривів є залучення коштів на умовах кредитування. Разом із тим використання кредитних інструментів пов'язане із додатковими витратами. Такі витрати мають бути доцільними. Розробка підходів до розробки такого обґрунтування, заснованих на реальних тенденціях, є важли-

вим елементом у системі заходів, спрямованих на формування ефективного фінансово-економічного механізму сільськогосподарського підприємства та забезпечення його безперервного функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання кредитування сільськогосподарських підприємств завжди перебувають у полі зору фахівців. Серед них варто назвати таких, як А.В. Войтюк із її дослідженнями, спрямованими на специфіку іпотечного кредитування аграрної сфери [1], М.Я. Дем'яненко із доробком щодо питань банківського кредитування [2], В.К. Збарського із дослідженням особливої проблематики кредитування аграрного сектора [3], О.Г. Малій із опрацюванням суті кредитно-фінансових відносин в АПК [4], О.О. Непочаєнко із дослідженням організаційно-економічних механізмів кредитування [5], О.О. Олійник із доробком у фінансово-кредитній сфері та концентрацією на практичних питаннях [6], М.М. Стариченко із дослідженням перспектив розвитку іпотечного кредитування у сільському господарстві [7].

Висока актуальність питання обумовлює участь широкого кола дослідників. Тому багато імен залишилися неназваними, що жодним чином не зменшує їхній внесок у науковий доробок із досліджуваної проблематики.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Повертаючись до суті питання, варто зазначити, що фінансовий ринок є мінливим середовищем. Питання взаємодії із ним сільськогосподарських підприємств у контексті формування ефективного фінансово-економічного механізму їх відтворення залишаються недостатньо висвітленими. Розуміння причин та наслідків його розвитку має важливе значення для забезпечення ефективності використання фінансових ресурсів на рівні окремого сільськогосподарського підприємства, галузі, регіону, держави. Це й обґрунтовує доцільність додаткових досліджень у даному напрямі.

Постановка завдання. Основною метою статті є аналіз поточних тенденцій у сфері кредитування сільського господарства та обґрунтування на цій основі підходів до прийняття рішень щодо доцільності кредитування у сільському господарстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проведено аналіз динаміки розвитку за останні 7 років таких показників, як обсяг депозитів суб'єктів господарської діяльності у сільськогосподарській галузі, обсяг наданих їм банками кредитів та їхня структура за строками, кредитні ставки (по кредитах виданим суб'єктам господарської діяльності та тим, що ведуть діяльність у галузі сільського господарства), рентабельності сільськогосподарських підприємств. Інформаційну базу дослідження склали дані Національного банку України та Державної служби статистики України. Дослідження проведено із широким використанням сучасних підходів та програмних засобів (редактор текстів Emacs та пакет Org [8; 9] – підготовка текстів, статистична система R [10] – обробка даних, оформлення графіків тощо).

Характерним виявився графік, показаний на рисунку 1. Згідно із ним в проаналізованому багаторічному періоді (2008–2014 рр.) більшою частиною кредитна ставка за кредитами, виданими у сільське господарство була вищою за середній рівень кредитної ставки по кредитах, виданим суб'єктам господарської діяльності. Нижчою за середній по ринку рівень кредитна ставка у сільському господарстві була, власне, лише у 2008 р. та у 2011 р. Тобто на конкурентному кредитному ринку проекти, пов'язані із сільським господарством, цілком успішно конкурували із іншими галузями економіки за дорогі кредитні ресурси. Це підтверджує і високий економічний потенціал галузі, і те, що він доволі успішно використовується (у порівнянні із іншими галузями, звичайно). Варто зазначити, що кредитна ставка корелює із рентабельністю сільськогосподарських підприємств. Коефіцієнт кореляції (обчислений за Пірсоном) становить -0.63 , тобто зв'язок є оберненим. При введенні в кореляційну модель лагу в 1 рік у будь-який бік щільність зв'язку стрімко знижується (до рівня $-0,33$), що може бути пояснено впливом залучених кредитних ресурсів на формування доходів та прибутків відповідного періоду, а не навпаки. При цьому щільність зв'язку між рентабельністю сільськогосподарського підприємства та обсягом виданих кредитів є незначною і також має обернений характер. Таким чином, має значення не стільки сам обсяг наданого сільськогосподарському підприємству кредиту, скільки сам факт його наявності.

Гіпотезу про те, що більш високі ставки відсотку за кредитами, спрямованими у сільське господарство треба пов'язувати із більш високим рівнем ризику, варто вважати недостовірною. Адже обсяг кредитування за цим напрямком стрімко збільшується, що на практиці підтверджує хибність даного припущення.

Іншою характерною особливістю кредитування у сільському господарстві стало те, що кредитна ставка сільськогосподарських позичальників не лише є вищою за середній рівень

по ринку, але також є і вищою за середній рівень рентабельності у сільськогосподарських підприємствах. Лише у період 2010–2012 рр. рентабельність сільськогосподарських підприємств (у середньому) була вищою за середню ставку по кредитах для сільськогосподарських позичальників. Втім, це пояснюється доволі просто: збиткові сільськогосподарські підприємства мають обмежені можливості доступу до кредитних ресурсів, а більш прибуткові – навпаки, можуть активно користуватися кредитними ресурсами. Це підтверджується також і наявністю від'ємного зв'язку між рентабельністю сільськогосподарського підприємства та величиною відсотку за кредит, про що було відзначено раніше, а також поступовим зменшенням пропорційного перевищення обсягом виданих кредитів аналогічного показнику по депозитним коштам.

На наступному рисунку (рис. 2) міститься інформація щодо обсягів депозитів суб'єктів господарської діяльності, що здійснюють діяльність у сільському господарстві. Очевидно, що обсяг депозитів галузі корелює із обсягом кредитування. Перевірка гіпотези про кореляцію дає коефіцієнт кореляції 0.97 , чим повністю підтверджує наявність такого зв'язку. Інтерпретувати цей зв'язок можна дуже просто – легший доступ до банківського кредиту мають ті сільськогосподарські підприємства, що мають ліпший фінансово-економічний стан, одним із індикатором яких є наявність обігових коштів. Одночасно із зростанням обсягів депозитів суб'єктів господарської діяльності сільськогосподарської галузі пропорційна частка кредитів зменшується. Так, наприклад, коли на початку аналізованого періоду обсяг виданих кредитів перевищував депозити у 3-5 разів, то на кінець періоду фіксується лише двократне перевищення. Така тенденція означає не лише схильність банків до менш ризикованої кредитної політики по відношенню до сільськогосподарських позичальників, але і те, що таку політику можливо успішно впроваджувати.

Щодо Харківської області, то за своїм обсягом наданих кредити дуже тісно корелюють із загальнодержавним показником (рівень кореляції, за нашими підрахунками, становить $0,96$). А отже усі отримані висновки із високою мірою достовірності будуть вірними також і для Харківської області.

Наступним був проаналізований розподіл наданих кредитів за строком. У даному випадку був використаний такий розріз: кредити строком до 1 року, 1-5 років та понад 5 років (рис. 2). Протягом аналізованого періоду було виявлено певні структурні тенденції. Зокрема, зростає питома вага короткострокової групи кредитів (до 1 року, показник збільшився із 38% до 45%). Питома вага кредитів, наданих на строк 1-5 років зменшилася (із 51% до 46%). Питома вага кредитів терміном понад 5 років також зросла (із 6% до 9%).

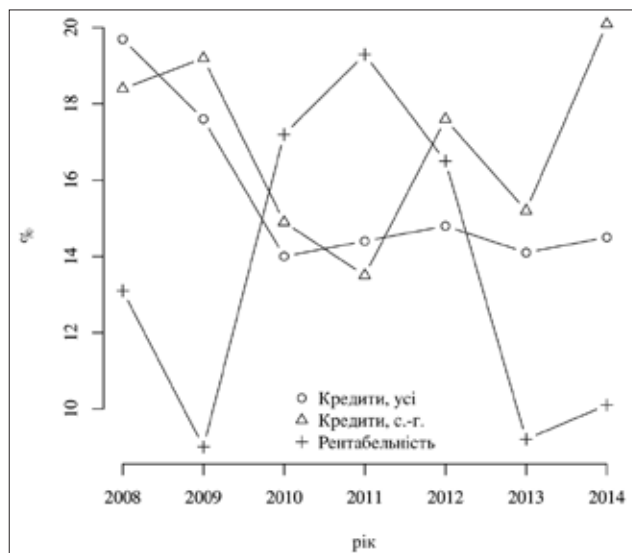

Рис. 1. Динаміка кредитної ставки порівняно із рентабельністю сільськогосподарських підприємств
Джерело: систематизовано автором на основі даних НБУ [11] та Державної служби статистики України [12]

Висновки і перспективи подальших наукових розвідок. Сільське господарство є галуззю, що не лише здатна, але і фактично забезпечує високу економічну ефективність. Це підтверджується вищим за середній по ринку рівнем відсоткової ставки за кредитом.

Кредитування є ефективним способом залучення потрібних для ведення діяльності у сільському господарстві фінансових ресурсів. Наявність у сільськогосподарського підприємства кредитів варто розглядати як позитивну характеристику, що свідчить про економічну ефективність діяльності підприємства, високу ділову репутацію його керівників, прийнятний рівень ризику для ділових партнерів та потенційних інвесторів.

Доступ до кредитних ресурсів є одним із інструментів перерозподілу ресурсів на користь більш ефективних виробників. У результаті такого перерозподілу менш ефективні втрачають можливість фінансування своєї діяльності та змушені або піти з ринку, або підвищити свою ефективність до прийнятного рівня у тому сегменті ринку, де вони працюють, що у кінце-

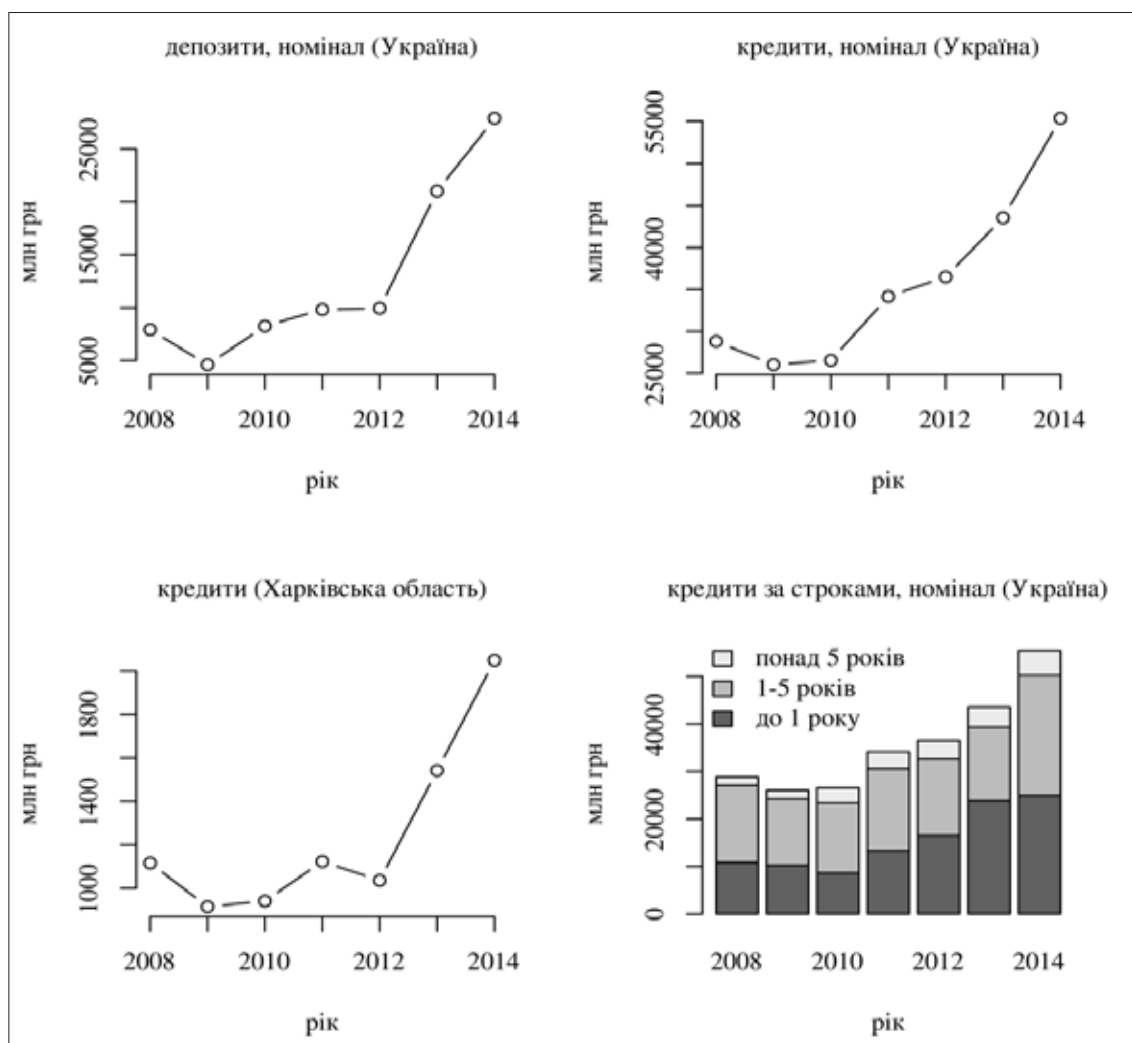

Рис. 2. Динаміка обсягів кредитів та депозитів сільськогосподарських суб'єктів
Джерело: систематизовано автором на основі даних НБУ [11]

вому підсумку позитивно впливає як на фінансовий стан окремих підприємств, так і в цілому на фінансовий стан галузі.

Доступ до кредитних ресурсів для менш ефективних сільськогосподарських підприємств є обмеженим. Варто розуміти, що не низька ефективність є наслідком такого обмеження, а, навпаки, обмеження є результатом порівняно низької ефективності. Обмеження доступу до кредитних ресурсів таким підприємствам запобігає неконтрольованому нарощенню заборгованості та стрімкому погіршенню фінансового стану таких підприємств. Також це спонукає їх до пошуку інших джерел фінансування, зокрема інвестиційних. Залучення інвестицій передбачає залучення інвесторів до управління підприємством. Це може надати підприємству імпульсу до позитивних змін, оновленню підходів до управління підприємством та інших інновацій, покликаних підвищити економічну ефективність функціонування відповідного підприємства.

Варто зазначити тенденцію до впровадження політики меншого ризику по відношенню до сільськогосподарських позичальників. На найближчу перспективу це означає обмеження доступу до кредитних джерел фінансування сільськогосподарських підприємств, які не мають достатньо високу економічну ефективність, мають проблемний фінансовий стан, кредитну історію тощо.

Структурні тенденції у розподілі наданих кредитів за строками свідчать про те, що банки більш активно надають короткострокові кредити терміном до 1 року. Проте найбільшою за питомою вагою із незначною перевагою залишається група кредитів терміном 1-5 років. На ці дві групи разом припадає понад 90% наданих кредитів. Зазначена тенденція до скорочення терміну кредитування додатково підтверджує попередній висновок про політику меншого ризику щодо сільськогосподарських позичальників.

Теза про те, що мораторій на купівлю-продаж землі стримує розвиток сільськогосподарського кредитування, є хибною. Насправді таким фактором виступає фінансово-економічний стан конкретного сільськогосподарського підприємства. Це переконливо доводиться фактичними даними. А отже і заходи, спрямовані на покращення такого стану на рівні конкретних підприємств, будуть мати більшу віддачу,

аніж дії, спрямовані на сільськогосподарську галузь у цілому, без конкретизації об'єктів таких дій – окремих сільськогосподарських підприємств. Системність та комплексність такого підходу має забезпечуватися наявністю відповідних політик, відображених у рамкових нормативних документах. Опрацювання цього підходу і становить завдання подальших наукових і практичних розвідок.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Войтюк А.В. Іпотечне кредитування агроформувань: Теорія та практика / А.В. Войтюк. – Київ : ННЦ «Ін-т аграр. економіки», 2012. – 164 с.
2. Дем'яненко М.Я. Механізми банківського кредитування в аграрній сфері / М.Я. Дем'яненко // Економіка АПК. – 2014. – № 3. – С. 135-136.
3. Збарський В.К. Особливості та проблеми кредитування аграрного сектору економіки України / В.К. Збарський // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). – 2014. – № 3. – С. 155-160.
4. Малій О.Г. Фінансово-кредитні відносини в АПК / О.Г. Малій. – Харків : ХНТУСГ, 2008. – 211 с.
5. Непочатенко О.О. Організаційно-економічні механізми кредитування аграрних підприємств / О.О. Непочатенко. – Умань, 2007. – 456 с.
6. Олійник О.О. Організаційно-економічні механізми кредитування аграрних підприємств / О.О. Олійник. – Київ : Компрінт, 2014. – 269 с.
7. Стариченко М.М. Перспективи розвитку іпотечного кредитування сільського господарства в Україні / М.М. Стариченко // Економіка та управління АПК. – 2013. – № 11. – С. 145-150.
8. Stallman R.M. The GNU Emacs 24.4 Reference Manual / R.M. Stallman. – London : Samurai Media Limited, 2014. – 610 p.
9. Dominik C. The Org-Mode 7 Reference Manual: Organize Your Life With GNU Emacs / C. Dominik. – UK : Network Theory, 2010.
10. R Core Team. R: A Language and Environment for Statistical Computing / R Core Team. – Vienna, Austria : R Foundation for Statistical Computing, 2014.
11. Національний банк України. Офіційне інтернет-представництво [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bank.gov.ua>. – Назва з екрану.
12. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>. – Назва з екрану.